

Przełomowe odkrycia i koncepcje po II wojnie światowej

Powojenne przełomy w nauce o literaturze

W odniesieniu do krajów bloku wschodniego, a więc i do Polski, trzeba zacząć od przełomu marksistowskiego z lat 50. ubiegłego wieku. Nastąpił on w znacznej mierze na skutek nacisków politycznych, a realizowany był w sposób prymitywny i koniunkturalny, toteż oddziaływanie jego rychło osłabło, a po r. 1956 zanikło. W innych krajach socjalistycznych dotrwało do r. 1989. Natomiast na Zachodzie kierunek ten – w zmodyfikowanej znacznie postaci – nadal jest żywotny.

Cechę przełomu o zasięgu ogólnowiatowym i trwałych skutkach przypisać można dwu przeciwstawnym orientacjom teoretycznym – strukturalizmowi i dekonstrukcjonizmowi, które rozpowszechniły się w latach 60.–70. XX wieku.

Jak sama nazwa wskazuje, pojęciem podstawowym strukturalizmu była struktura rozumiana jako układ stawiący od zewnątrz samoistną całość, od wewnątrz – spójny zbiór, którego elementy są zhierarchizowane, uzależnione wzajemnie od siebie i od całości układu. Strukturą może być zarówno poszczególne dzieło literackie, jak i ich zgrupowanie. Wykrycie prawidłowości wewnętrznych i scalającej zasady tych obiektów, nie zaś ich genezy czy oddziaływania, jest nadrzędnym, jeśli nie jedynym zadaniem badawczym. Strukturalizm interesował się literaturą jako odrębnym systemem znakowym, nie tylko posługującym się językiem naturalnym, ale i zbudowanym w sposób do niego analogiczny, toteż konstruował swą metodologię na wzór strukturalizmu językoznawczego.

Osiągnięcia strukturalizmu są bezsporne, wytworzył on bogatą i precyzyjną wiedzę o budowie dzieła literackiego i sposobach organizacji różnych jego odmian,

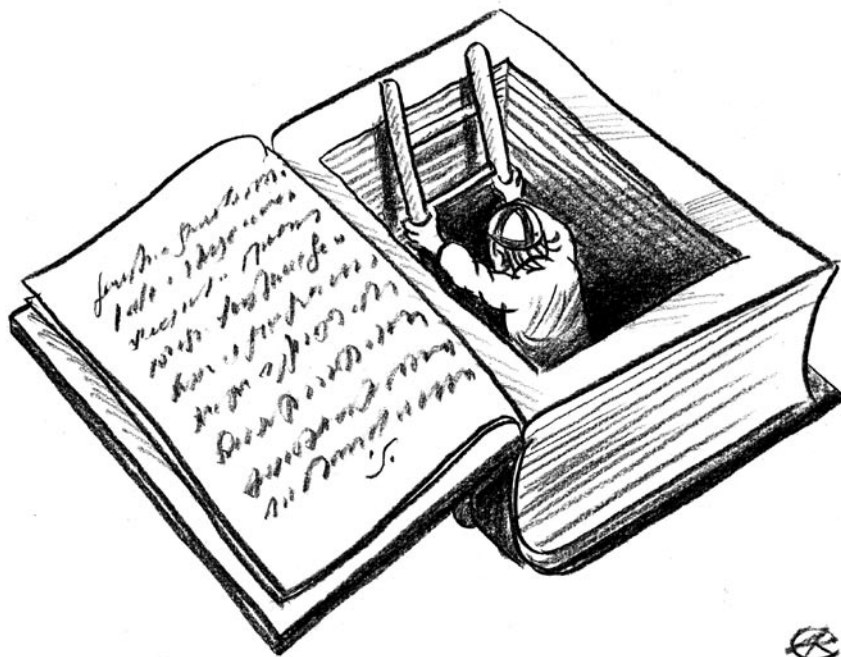
a tym samym dostarczył znakomitego instrumentarium do analizy poszczególnych utworów. Jest to wspólne i trwałe wyposażenie każdego współczesnego badacza literatury.

Dekonstrukcjonizm, odrzucając dawniej powszechnie przyjmowane założenia, uznał za główne cechy tekstu odcięcie od rzeczywistości pozatekstowej, niezależność od autora jako dysponenta jego sensu, brak centrum organizacyjnego i w ogóle hierarchizacji strukturalnej, heterogeniczność i rozproszenie, nierozstrzygalną wieloznacznościową, wewnętrzne samozaprzeczenie.

Wszystkie te założenia pociągnęły za sobą relatywizm i pesymizm poznawczy oraz programowy subiektywizm w badaniach literackich. Nie uważam się za znawcę dekonstrukcjonizmu; z tym zastrzeżeniem wyrażam tu pogląd, że przełom ten przyniósł więcej szkody niż pożytku nauce o literaturze.

W ostatnich dziesięcioleciach nastąpiły liczne nowe – jak to się mówi – „zwroty” na tym terenie: nowy historyzm, krytyka etyczna, antropologia literacka, krytyka postkolonialna, różne odmiany krytyki feministycznej i genderowej (gender to płeć kulturowa) – wszystkie opozycyjne wobec strukturalizmu i dekonstrukcjonizmu. Nie odgrywają one jednak roli tak dominującej, by przypisać im funkcje przełomu. W naszej dziedzinie panuje w tej chwili zgoda na pluralizm metodologiczny, aprobata eklektyzmu i daleko posunięta tolerancja wobec każdej nowej, choćby bardzo ryzykownej, propozycji teoretycznej lub interpretacyjnej.

HENRYK MARKIEWICZ

Adam Korpak
W głąb literatury

PAUza Akademicka – www.pauza.krakow.pl – Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności i środowiska naukowego.

Rada Redakcyjna: Magdalena Bajer, Andrzej Białas, Aleksander Koj, Stanisław Rodziński, Adam Strzałkowski, Andrzej Szczekliak, Piotr Sztompka, Jerzy Vetulani, Jerzy Wyrozumski, Franciszek Ziejka.

Redakcja: Marian Nowy – redaktor naczelny, Andrzej Kobos – z-ca redaktora naczelnego, Anna Michalewicz – dyrektor administracyjny, Adam Korpak – grafika, Witold Brzostkowski – sekretarz redakcji, fotostad.

Adres do korespondencji: Polska Akademia Umiejętności, 31–016 Kraków, ul. Sławkowska 17; e-mail: pauza@pau.krakow.pl

Oczekujemy na artykuły do 6 000 znaków (ze spacjami) i ilustracje w formacie JPEG o rozdzielczości 300 dpi. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania artykułów i korespondencji oraz zaopatrywania ich własnymi tytułami. Artykułów niezamówionych redakcja nie zwraca.

Subskrypcja: bezpłatną elektroniczną prenumeratę PAUzy można zamówić wysyłając e-mail na adres: pauza@pau.krakow.pl